

sterker werd.³⁴ Vele duizenden, zelfs tienduizenden gingen de straten en pleinen op. De concurrentie met andere politiek-sociale bewegingen, de verleiding van moderne propagandamiddelen, en de crisissfeer van het interbellum verhoogden de mobiliseringsdruk onder de katholieken aanzienlijk. Ook het gezagslement bij de vieringen nam in betekenis toe. Kerkelijke en wereldlijke gezagsdragers waren in steeds groter getale aanwezig en voerden het woord, en steeds vaker trokken de optochten van de werklieden langs bisschoppelijke paleizen en ambtswoningen om de bewoners ervan een hulde te brengen.

Natuurlijk weerspiegelden actuele problemen zich in de inhoud van de herdenkingsredevoeringen. Zo maakte de beschikbaarheid van een eigen doctrine in de vorm van het corporatieve ordeningsmodel uit *Quadragesimo Anno*, samen met het succes van de Duitse bezetting de teneur van enkele opmerkingen bij gelegenheid van de vijftig-jaar-herdenking in 1941 verklaarbaar. Oud-minister Aalberse noteerde toen met instemming 'de ineensstorting met krakend geweld van heel dat grote liberale individualistische en kapitalistische systeem, door Leo XIII en Pius XI zoo fel gebrandmerkt.' En een tweede spreker zag al 'een nieuw Nederland en een nieuw Europa'³⁵ dagen. Uiteraard doelden katholieken met dergelijke uitspraken op een katholieke toekomst, maar met hun wens en verwachting van de ondergang van liberalisme en kapitalisme zaten zij er even ver naast als de nationaal-socialistische bezetter.

Behalve via de herdenkingscultuur oefende *Rerum Novarum* nog op andere wijze invloed uit op de katholieke eenheid. De encycliciek maakte immers deel uit van een eigen, katholieke sociale doctrine, die vanaf het einde van de vorige eeuw werd uitgebouwd. De manier waarop die leer gepresenteerd werd en functioneerde had echter mede ten doel de katholieken te overtuigen van het grote gelijk van de kerk tegenover de moderne wereld en zo het katholieke front te versterken.³⁶ Zo werd de katholieke oplossing voor het sociale probleem via het natuurrechtelijk denken als algemeen geldig voor alle volken en culturen beschouwd. En vervolgens, wellicht nog belangrijker, werd de leer voorgesteld als onveranderlijk-door-de-eeuwenheen, afkomstig van Thomas van Aquino en andere middeleeuwers. Het gezag

34. S. Hellemans, *Strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*, Leuven 1990, 219-220, gedeeltelijk gebaseerd op M. Maes, 'De betoging als actiemiddel in het interbellum (...)', in *Res Publica* 29(1987), 153-176. Zie vooral 174-176 over 1 mei- en *Rerum Novarum*-demonstraties.

35. Beide citaten uit *Het Centrum*, 16 mei 1941. Zie voor de speech van Aalberse ook de collectie Aalberse, Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen, inv. nr. 552.

36. W. Goddijn en J. Sloot, 'Katholieke sociologie. Opkomst en ondergang van een sociale leer', in: F. Bovenkerk e.a. (ed.), *Toen en thans. De sociale wetenschappen in de jaren dertig en nu*, Baarn 1978, 168-174.